

Gabriel Adrian NĂSUI

Drept procesual civil

Partea generală

Ediția a II-a, revăzută și adăugită

Universul Juridic

București

-2018-

Cuprins

ABREVIERI.....	5
CAPITOLUL I. PROCESUL CIVIL. NORME. PRINCIPII.....	7
1.1. Procesul civil – mijloc de realizare a justiției	7
1.2. Normele dreptului procesual civil	8
1.2.1. Caracterele dreptului procesual civil	8
1.2.2. Normele dreptului procesual civil	9
1.3. Principiile fundamentale ale procesului civil	11
CAPITOLUL II. ACȚIUNEA CIVILĂ.....	28
2.1. Procesul civil	28
2.2. Fazele și etapele procesului civil	28
2.3. Elementele acțiunii civile	30
2.4. Condițiile de exercitare ale acțiunii civile	32
2.4.1. Reglementare	32
2.4.2. Capacitatea procesuală.....	32
2.4.2.1. Capacitatea procesuală de folosință.....	33
2.4.2.2. Capacitatea procesuală de exercițiu.....	33
2.4.3. Calitatea procesuală.....	35
2.4.3.1. Justificarea calității procesuale.....	35
2.4.3.2. Transmiterea calității procesuale	36
2.4.3.3. Sancțiunea lipsei calității procesuale	38
2.4.4. Formularea unei pretenții (afirmarea unui drept)	39
2.4.5. Interesul	40
2.4.5.1. Noțiune. Particularități.....	40
2.4.5.2. Condițiile interesului	40
2.5. Clasificarea acțiunilor civile.....	41
2.5.1. Clasificarea acțiunilor în funcție de scopul material urmărit de reclamant	41
2.5.2. Clasificarea acțiunilor în funcție de natura dreptului care se valorifică prin acțiune	42
2.5.3. Clasificarea acțiunilor în funcție de calea procedurală aleasă de parte pentru valorificarea dreptului său	43
CAPITOLUL III. PARTICIPANȚII LA PROCESUL CIVIL	45
3.1. Instanța de judecată	45
3.1.1. Incidente privind compunerea și constituirea instanței.....	46
3.1.1.1. Compunerea instanței	46
3.1.1.2. Constituirea instanței	47

3.1.2. Incompatibilitatea – cazuri de incompatibilitate absolută	48
3.1.3. Abținerea.....	51
3.1.4. Recuzarea.....	52
3.1.5. Procedura de soluționare a abținerii sau a recuzării.....	53
3.2. Formele participării procurorului la procesul civil.....	54
3.2.1. Pornirea procesului civil – art. 92 alin. (1)	54
3.2.2. Participarea la judecata procesului civil – art. 92 alin. (2) și (3)	55
3.2.3. Exercițarea căilor de atac – art. 92 alin. (4).....	56
3.2.4. Cererea de punere în executare a hotărârilor judecătorești – art. 92 alin. (5).....	56
3.3. Părțile.....	57
3.3.1. Noțiune. Particularități.....	57
3.3.2. Coparticiparea procesuală.....	58
3.3.3. Efectele coparticipării procesuale.....	59
3.4. Reprezentarea părților.....	60
3.4.1. Reprezentarea convențională a persoanelor fizice.....	61
3.4.2. Reprezentarea convențională a persoanelor juridice.....	63
3.4.3. Lipsa dovezii calității de reprezentant	65
CAPITOLUL IV. PARTICIPAREA TERȚILOR ÎN PROCESUL CIVIL.....	66
4.1. Intervenția în procesul civil	66
4.2. Intervenția voluntară.....	66
4.2.1. Intervenția principală.....	67
4.2.2. Intervenția accesorie	68
4.2.3. Procedura de soluționare a cererii de intervenție.....	69
4.2.3.1. Depunerea cererii de intervenție	69
4.2.3.2. Comunicarea cererii de intervenție	70
4.2.3.3. Încuviințarea în principiu a intervenției.....	70
4.2.3.4. Judecarea cererii de intervenție.....	71
4.2.3.5. Efectele intervenției	72
4.3. Intervenția forțată.....	73
4.3.1. Cererea de chemare în judecată a altor persoane	73
4.3.2. Cererea de chemare în garanție.....	74
4.3.3. Arătarea titularului dreptului	77
4.3.4. Introducerea forțată în cauză, din oficiu, a altor persoane	78
CAPITOLUL V. COMPETENȚA INSTANȚELOR DE JUDECATĂ.....	81
5.1. Noțiune. Clasificarea competenței.....	81
5.2. Competența materială a judecătoriei.....	82
5.3. Competența materială a tribunalului.....	84
5.4. Competența materială a curții de apel.....	85
5.5. Competența materială a ICCJ	86
5.5.1. Recursul în interesul legii	86

5.5.2. Pronunțarea unei hotărâri prealabile pentru dezlegarea unor chestiuni de drept	87
5.6. Prorogarea de competență	88
5.6.1. Prorogarea legală de competență	88
5.6.2. Prorogarea judecătorească de competență	89
5.6.3. Prorogarea convențională de competență	89
5.7. Conflictul de competență	90
5.8. Excepția de necompetență	93
5.9. Determinarea competenței după valoarea obiectului cererii	95
5.10. Competența teritorială	97
5.10.1. Competența teritorială de drept comun	97
5.10.2. Competența teritorială alternativă (facultativă)	98
5.10.3. Competența teritorială exclusivă (excepțională)	102

CAPITOLUL VI. ACTELE DE PROCEDURĂ ȘI TERMENELE

PROCEDURALE	103
6.1. Noțiune. Clasificare	103
6.2. Condiții pentru întocmirea actelor de procedură	104
6.3. Noțiunea și clasificarea termenelor procedurale	105
6.4. Modul de calcul	105
6.5. Sancțiuni pentru nerespectarea condițiilor privitoare la actele de procedură și a termenelor procedurale (nulitatea și decăderea)	108
6.5.1. Nulitatea actului de procedură	108
6.5.1.1. Invocarea și efectele nulității	110
6.5.2. Decăderea	112
6.5.3. Repunerea în termen	117

CAPITOLUL VII. JUDECATA ÎN FAȚA PRIMEI INSTANȚE.

ETAPA SCRISĂ	119
7.1. Proceduri prealabile sesizării instanței	119
7.1.1. Procedura prealabilă în contencios administrativ	120
7.1.2. Procedura ședinței de informare privind medierea	120
7.1.3. Procedura somației în cazul ordonanței de plată	122
7.2. Sesizarea instanței de judecată. Cererea de chemare în judecată	122
7.2.1. Înregistrarea și repartizarea cererii de chemare în judecată	124
7.2.2. Timbrarea cererii de chemare în judecată	126
7.2.3. Verificarea și regularizarea cererii de chemare în judecată	128
7.2.4. Regularizarea în situații speciale	131
7.2.5. Fixarea primului termen de judecată	135
7.2.6. Modificarea cererii de chemare în judecată	137
7.3. Întâmpinarea	138
7.4. Cererea reconvențională	140
7.5. Citarea și comunicarea actelor de procedură	142
7.5.1. Cazuri în care nu se impune citarea părților	143

7.5.2. Conținutul citației	147
7.5.3. Locul citării.....	147
7.5.4. Citarea prin publicitate	150
7.5.5. Înmânarea citațiilor și a actelor de procedură	151
7.5.6. Afișarea citației și a actelor de procedură.....	152
7.5.7. Data îndeplinirii procedurii.....	153
7.5.8. Comunicarea directă a actelor de procedură după sesizarea instanței	153
7.5.9. Termenul în cunoștință	153
CAPITOLUL VIII. ETAPA CERCETĂRII JUDECĂTOREȘTI	155
8.1. Ședința de judecată	155
8.1.1. Activități premergătoare ședinței de judecată	155
8.1.2. Activități în timpul ședinței de judecată	156
8.1.2.1. Atribuțiile președintelui completului de judecată	159
8.1.2.2. Amânarea cauzelor	160
8.1.3. Activități ulterioare ședinței de judecată	161
8.2. Primul termen de judecată	162
8.3. Încheierile de ședință	164
8.4. Cercetarea procesului.....	165
8.4.1. Scopul și conținutul cercetării procesului	165
8.4.2. Estimarea duratei cercetării procesului	168
8.4.3. Terminarea cercetării procesului	169
8.5. Excepțiile procesuale	169
CAPITOLUL IX. PROBELE	172
9.1. Noțiuni și clasificare	172
9.2. Obiectul și sarcina probei	173
9.3. Reguli comune privind admisibilitatea, administrarea și aprecierea probelor.....	176
9.3.1. Propunerea probelor.....	176
9.3.2. Admisibilitatea probelor	177
9.3.3. Încuviințarea probelor.....	177
9.3.4. Administrarea probelor.....	178
9.4. Asigurarea dovezilor.....	179
9.5. Dovada cu înscrisuri	180
9.5.1. Noțiuni generale. Clasificare	180
9.5.2. Înscrisul autentic	181
9.5.3. Înscrisul sub semnătură privată.....	182
9.5.4. Înscrisul pe suport informatic	183
9.5.5. Înscrisul în formă electronică	183
9.5.6. Alte înscrisuri.....	184
9.5.7. Începutul de dovadă scrisă.....	185
9.5.8. Administrarea probei cu înscrisuri.....	186
9.5.9. Verificarea înscrisurilor	188

9.6. Proba cu martori	189
9.6.1. Admisibilitatea probei cu martori	189
9.6.2. Administrarea probei cu martori	191
9.7. Interogatoriul părților	195
9.8. Proba cu expertiza	198
9.8.1. Admisibilitatea expertizei	198
9.8.2. Încuviințarea și numirea expertului	199
9.8.3. Efectuarea raportului de expertiză	201
9.9. Presumțiile	203
9.10. Mijloacele materiale de probă	205
9.11. Cercetarea la fața locului	205
9.12. Administrarea probelor de către avocați	206

CAPITOLUL X. INCIDENTE ÎN DESFĂȘURAREA PROCESULUI CIVIL.....210

10.1. Suspendarea judecării. Forme. Procedură. Efecte	210
10.1.1. Suspendarea voluntară	211
10.1.2. Suspendarea de drept	213
10.1.3. Suspendarea facultativă	215
10.2. Perimarea	216
10.3. Actele procesuale de dispoziție în procesul civil	217
10.3.1. Renunțarea la judecată	217
10.3.2. Renunțarea la dreptul subiectiv dedus judecării	219
10.3.3. Achiesarea	220
10.3.4. Tranzacția judiciară	221

CAPITOLUL XI. DELIBERAREA ȘI PRONUNȚAREA ÎN CADRUL PROCESULUI CIVIL.....223

11.1. Dezbaterile în fond a procesului	223
11.2. Deliberarea	224
11.3. Judecata în complet de divergență	225
11.4. Pronunțarea hotărârii	227

CAPITOLUL XII. HOTĂRÂREA JUDECĂTOREASCĂ.....228

12.1. Denumirea, întocmirea și comunicarea hotărârii	228
12.1.1. Denumirea și clasificarea hotărârilor judecătorești	228
12.1.2. Întocmirea hotărârii	230
12.1.3. Comunicarea hotărârii	231
12.2. Conținutul hotărârii	231
12.3. Efectele hotărârii judecătorești	233
12.3.1. Dezinvestirea instanței	233
12.3.2. Autoritatea de lucru judecat	234
12.3.3. Puterea executorie	235
12.3.4. Forța probantă	237
12.3.5. Obligatorietatea și opozabilitatea hotărârii	237

12.3.6. Caracterul declarativ	237
12.4. Îndreptarea, lămurirea și completarea hotărârii	237
12.4.1. Îndreptarea hotărârii.....	237
12.4.2. Lămurirea hotărârii și înlăturarea dispozițiilor contradictorii.....	238
12.4.3. Completarea hotărârii	238
12.5. Executarea provizorie	239
12.5.1. Executarea provizorie de drept	239
12.5.2. Executarea provizorie judecătorească.....	239
12.5.3. Suspendarea executării provizorii.....	239
12.6. Cheltuielile de judecată.....	240
TESTE-GRILĂ	244
RĂSPUNSURI	278
BIBLIOGRAFIE	281

Capitolul I

PROCESUL CIVIL. NORME. PRINCIPII

1.1. Procesul civil – mijloc de realizare a justiției

Procesul civil constituie un mijloc de apărare atât pentru reclamantul al cărui drept se consolidează prin admiterea, în mod definitiv, a cererii sale, cât și pentru pârâtul căruia i se oferă posibilitatea să se opună pretențiilor adversarului, iar dacă dovedește lipsa de temeinicie a acestora, prin respingerea cererii reclamantului își va consolida el situația juridică premergătoare conflictului.

Procedura civilă conține regulile după care se desfășoară judecata și executarea silită, regulile ce guvernează organizarea judecătorească și competența instanțelor judecătorești și arată condițiile în care o persoană poate obține recunoașterea sau stabilirea drepturilor și intereselor sale legitime. Procesul trebuie pornit de acea persoană care pretinde că i s-a încălcat sau nesocotit dreptul subiectiv civil ori care nu își poate realiza interesul decât pe calea justiției¹. Această persoană poartă denumirea de *reclamant*, iar cel împotriva căruia acționează pentru valorificarea dreptului său se numește *pârât*. Reclamantul formulează cerere de chemare în judecată prin care urmărește valorificarea drepturilor sau intereselor sale, iar pârâtul răspunde la pretențiile reclamantului formulând întâmpinare. Atunci când și pârâtul are pretenții proprii față de reclamant, formulează cerere reconvențională.

Trebuie precizat că, în cazuri anume prevăzute de lege, procesul civil poate fi pornit și de alte persoane sau organe decât cel ce se pretinde titularul dreptului ori al interesului încălcat. Astfel, potrivit art. 37 C. pr. civ., în cazurile și condițiile prevăzute exclusiv prin lege, se pot introduce cereri sau se pot formula apărări și de persoane, organizații, instituții sau autorități, care, fără a justifica un interes personal, acționează pentru apărarea drepturilor ori intereselor legitime ale unor persoane aflate în situații speciale sau, după caz, în scopul ocrotirii unui interes de grup ori general. De asemenea, potrivit art. 92 C. pr. civ., procurorul poate porni acțiunea civilă ori de câte ori este necesar pentru apărarea drepturilor și intereselor legitime ale minorilor, persoanelor puse sub interdicție sau ale celor dispărute, precum și în alte cazuri expres prevăzute de lege.

Putem defini *procesul civil* ca fiind activitatea desfășurată de către instanță, părți sau organele care participă la înfăptuirea justiției, în vederea realizării sau stabilirii drepturilor și intereselor civile deduse judecății și a executării silite a hotărârilor judecătorești sau a altor titluri executorii, conform procedurii prevăzute de lege².

Procesul civil parcurge două faze: judecata (*cognitio*) și executarea silită (*executio*). Prima fază este declanșată prin formularea cererii de chemare în judecată și se finalizează la rămânerea definitivă a hotărârii pronunțate. Faza executării silite presupune punerea în

¹ V.M. Ciobanu, Tr.C. Briciu, C.C. Dinu, *Drept procesual civil, Drept execuțional civil, Arbitraj*, Ed. Național, București, 2013, p. 30.

² V.M. Ciobanu, Tr.C. Briciu, C.C. Dinu, *op. cit.*, p. 39.

executare a titlurilor executorii, în măsura în care debitorul nu își execută de bunăvoie obligațiile. Această fază este declanșată de cererea de executare silită formulată de către creditor și este epuizată după încasarea creanței și închiderea procedurii execuționale.

Faza judecătii, la rândul său, cuprinde mai multe etape: *etapa scrisă*, în care părțile își fac cunoscute reciproc pretențiile și apărările, precum și probele ce se doresc a fi administrate – prin intermediul cererii de chemare în judecată, al întâmpinării și al cererii reconvenționale și, respectiv, prin răspunsul la întâmpinare. Urmează apoi etapa cercetării procesului, care, până la data de 1 ianuarie 2019, se va desfășura în ședință publică. Ulterior acestei date, această etapă se va desfășura în camera de consiliu. După aceea se trece la etapa dezbaterilor în fond a procesului, care se derulează (de regulă) în ședința de judecată. După închiderea dezbaterilor urmează etapa deliberării și a pronunțării hotărârii. Prin epuizarea acestor etape se finalizează judecata în primă instanță. Partea nemulțumită de hotărârea pronunțată poate declara apel împotriva hotărârii, cale ordinară de atac care provoacă o nouă judecată în fond. Prin soluționarea apelului, hotărârea primei instanțe devine executorie și (de regulă) definitivă. Numai în cazurile expres prevăzute de lege hotărârile primei instanțe pot fi atacate doar cu recurs, iar cele ale instanței de apel și cu recurs.

1.2. Normele dreptului procesual civil

1.2.1. Caracterele dreptului procesual civil

În doctrină au fost recunoscute următoarele caractere ale dreptului procesual civil¹:

a) caracterul sancționator – garantează eficacitatea și respectarea normelor de drept material care consacră aceste drepturi;

b) caracterul reglementar (normativ) – normele dreptului procesual civil sunt înscrise în Constituție, în Codul de procedură civilă și în legi speciale, iar judecătorul și părțile trebuie să se supună acestora pentru chiar valabilitatea actului de procedură săvârșit.

Regulile procedurii civile interesează funcționarea serviciului public al justiției și de aceea se poate spune că, în general, au un caracter de ordine publică. Ele se impun judecătorului și părților și numai în cazurile anume prevăzute ori atunci când ocrătesc doar un interes particular este permis să se deroge de la acestea;

c) caracterul formalist – formalismul dreptului procesual civil este dat de faptul că actele de procedură sunt supuse unor condiții de formă și unor termene.

Formalismul este inevitabil, însă el nu prezintă numai inconveniente. Formele prescrise sunt o garanție pentru protejarea intereselor justițiabililor împotriva manevrelor unui adversar de rea-credință, dar și împotriva arbitrarului judecătorului²;

d) caracterul de drept comun – dreptul procesual civil, reglementat prin Codul de procedură civilă, constituie dreptul comun al procedurii de judecată, el aplicându-se oricărui litigiu pentru care nu este prevăzută o procedură specială.

¹ V.M. Ciobanu, *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*, vol. I, *Teoria generală*, Ed. Național, București, 1996, p. 9; E. Herovanu, *Principiile procedurii judiciare*, vol. I, Institutul de Arte Grafice „Lupta”, București, 1932, p. 6.

² M. Tăbărcă, *Drept procesual civil*, vol. I, *Teoria generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 9.

1.2.2. Normele dreptului procesual civil

Norma juridică este o regulă de conduită, instituită de puterea publică sau recunoscută de aceasta, a cărei respectare este asigurată, la nevoie, prin forța coercitivă a statului. În doctrină au fost propuse mai multe criterii de clasificare a normelor dreptului procesual civil.

A. În funcție de **obiect**, normele de drept procesual civil se împart în norme de organizare judecătorească, norme de competență și norme de procedură propriu-zisă.

Normele de organizare judiciară au ca obiect determinarea instanțelor judecătorești și a parchetelor de pe lângă acestea, statutul magistraților, cu privire la care se cercetează numirea și avansarea în funcție, drepturile și îndatoririle magistraților, răspunderea disciplinară a acestora, compunerea și constituirea completelor de judecată, iar, legat de acestea, incompatibilitatea, abținerea și recuzarea.

Cele mai multe norme din această categorie se regăsesc în Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciară¹, precum și în Legea nr. 303/2004 privind statutul judecătorilor și procurorilor². Norme de organizare judiciară cuprinde însă și Codul de procedură civilă, care reglementează incompatibilitatea, abținerea și recuzarea.

Sediul principal al *normelor de competență* este Titlul III din Cartea I a Codului de procedură civilă. Norme de competență pot fi întâlnite și în legi speciale³. Acestea au ca obiect delimitarea atribuțiilor recunoscute, alături de instanțele judecătorești, și altor organe cu activitate jurisdicțională ori partajarea competenței între instanțele judecătorești de grad diferit, precum și între instanțele de același grad.

Normele de procedură propriu-zisă au ca obiect modul de judecată a pricinilor civile și de punere în executare a titlurilor executorii. Sediul principal al acestor norme este Codul de procedură civilă. În literatura de specialitate, normele de procedură propriu-zisă sunt împărțite în norme de procedură contencioasă, norme de procedură necontencioasă și norme de executare silită.

Clasificarea normelor de procedură în funcție de obiectul lor de reglementare prezintă importanță atunci când apare un conflict în timp al normelor de drept procesual, precum și datorită consecințelor ce decurg dintr-o anumită calificare a unei norme procesuale, atunci când se pune problema utilizării unor mijloace procesuale pentru valorificarea normei respective.

Regula este că normele de organizare judecătorească sunt, în principiu, de imediată aplicare, de vreme ce sunt legi de interes general. În schimb, normele de procedură vor continua să guverneze litigiile începute când normele erau în vigoare, chiar dacă în cursul derulării litigiului aceste norme au fost abrogate sau modificate. Este posibil însă ca legea nouă de procedură să fie de imediată aplicare, însă numai pentru ipoteza prevăzută de

¹ Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciară, republicată, cu modificările și completările ulterioare, a fost publicată în M. Of. nr. 827 din 13 septembrie 2005.

² Legea nr. 303/2004 privind statutul judecătorilor și procurorilor, republicată, cu modificările și completările ulterioare a fost publicată în M. Of. nr. 826 din 13 septembrie 2005.

³ Cu titlu de exemplu, amintim: Legea nr. 554/2004 a contenciosului administrativ; O.U.G. nr. 34/2006 privind atribuirea contractelor de achiziție publică, a contractelor de concesiune de lucrări publice și a contractelor de concesiune de servicii, abrogată; Legea nr. 85/2006 privind procedura insolvenței, abrogată; O.G. nr. 92/2003 privind Codul de procedură fiscală, abrogată.

art. 25 alin. (3) teza I, în situația desființării instanței. Pentru asigurarea predictibilității legii noi de procedură, potrivit art. 24 C. pr. civ., dispozițiile legii noi de procedură se aplică numai proceselor și executărilor silite începute după intrarea acesteia în vigoare. În cazul proceselor în curs, legea nouă de procedură nu este de imediată aplicare, iar, potrivit art. 25 alin. (1), procesele în curs, precum și executările silite începute sub legea veche rămân supuse acelei legi.

B. În funcție de întinderea câmpului de aplicare, normele de drept procesual civil se împart în norme generale și norme speciale.

Potrivit legii de organizare judiciară, instanțele judecătorești sunt judecătoriile, tribunalele, curțile de apel și Înalta Curte de Casație și Justiție. Normele generale se aplică în toate cazurile și în orice materie, dacă legea nu prevede în mod expres altfel. Ele se găsesc, de regulă, în Codul de procedură civilă și alcătuiesc procedura de drept comun în materie civilă.

Normele speciale sunt cele care se aplică numai într-o anumită materie, expres stabilită de lege. Aceste norme derogă de la normele generale și sunt de strictă interpretare și aplicare, neputând fi extinse prin analogie. Norme speciale cuprinde și Codul de procedură civilă. De asemenea, în Cartea a VI-a, intitulată „Proceduri speciale”, Codul reglementează modul de soluționare a unor pricini în procedura ordonanței președințiale, refacerea înscrisurilor și hotărârilor dispărute, procedura ofertei de plată urmată de consemnațiune, măsurile asigurătorii, procedura divorțului, procedura împărțelii judiciare, procedura de soluționare a acțiunilor posesorii.

Este posibil ca norme din ambele categorii să coexiste și să se aplice în același timp într-o anumită materie. Apare în acest caz un conflict între norma generală și norma specială, iar pentru soluționarea acestui conflict au fost propuse următoarele reguli¹:

1. Norma specială se aplică cu prioritate față de norma generală, pentru că tocmai acesta a fost rostul edictării ei.

2. În măsura în care norma specială „tace”, nu reglementează un anumit aspect, ea se completează cu norma generală.

Regula potrivit căreia norma specială se completează cu norma generală nu se aplică și în sensul că norma generală se completează cu norma specială, pentru că ar însemna să se extindă câmpul de aplicare a normei speciale la materii pentru care nu a fost edictată.

C. În funcție de caracterul conduitei pe care o prescriu, normele dreptului procesual civil sunt imperative și dispozitive.

Normele imperative impun părților sau instanței o anumită acțiune sau inacțiune și, sub sancțiune, nu îngăduie să nu se aplice sau să se deroge de la ele.

Normele dispozitive suplinesc sau interpretează voința neexprimată sau insuficient de clar exprimată a părților în actele lor juridice ori protejează interesele uneia dintre părți, îngăduind să se deroge de la conținutul lor.

Pentru calificarea unei norme ca imperativă sau dispozitivă, apelăm uneori criteriul expresiei folosite de legiuitor. Norma este imperativă în texte care conțin următoarele expresii:

- judecătorul nu poate hotărî asupra unei cereri decât după citarea sau înfățișarea părților, afară numai dacă legea nu dispune altfel;

¹ V. Pătulea, *Raportul dintre normele juridice generale și cele speciale*, în Dreptul nr. 1/1991, p. 15.

- oricine pretinde un drept împotriva unei alte persoane trebuie să facă o cerere înaintea instanței competente;
- hotărârea se pronunță întotdeauna în ședință publică;
- cererea de chemare în judecată care nu cuprinde numele reclamantului sau al pârâtului, obiectul ei sau semnătura este nulă;
- necompetența este de ordine publică.

Dimpotrivă, norma este dispozitivă dacă:

- părțile pot conveni, prin înscris sau prin declarație verbală în fața instanței, ca pricinile privitoare la bunuri să fie judecate de alte instanțe decât acelea care, potrivit legii, au competență teritorială;
- judecătorul poate fi recuzat;
- părțile pot să exercite drepturile procedurale personal sau prin mandatar;
- pârâtul are pretenții în legătură cu cererea reclamantului, el poate să facă cerere reconvențională.

Nu întotdeauna expresia folosită de legiuitor permite să se dea o anumită calificare normei juridice și de aceea este necesar să se apeleze și la un alt criteriu, și anume finalitatea textelor. Potrivit acestui criteriu, ar avea caracter imperativ acele norme care, prin finalitatea lor, depășesc interesul personal al părților și urmăresc asigurarea distribuirii justiției în cadrul procesului civil. Au caracter dispozitiv acele norme care urmăresc ocrotirea interesului părților. Astfel, normele de organizare judecătorească au caracter imperativ, deoarece reglementează organizarea și funcționarea instanțelor judecătorești, activitate ce nu poate fi lăsată la aprecierea părților. Prin excepție, normele care reglementează recuzarea au caracter dispozitiv – judecătorul „poate” fi recuzat –, prin aceste norme fiind ocrotit interesul părții care ar putea să ceară recuzarea.

1.3. Principiile fundamentale ale procesului civil

Principiile fundamentale reprezintă reguli esențiale ce guvernează întregul proces civil, atât sub aspectul organizării judiciare, cât și sub aspectul judecării și al executării silite.

a) **Principiul liberului acces la justiție** este reglementat de art. 5 C. pr. civ., cu denumirea marginală – *Îndatoriri privind primirea și soluționarea cererilor*.

Judecătorii au îndatorirea să primească și să soluționeze orice cerere de competența instanțelor judecătorești, potrivit legii. Niciun judecător nu poate refuza să judece pe motiv că legea nu prevede, este neclară sau incompletă. În cazul în care o pricină nu poate fi soluționată nici în baza legii, nici a uzanțelor, iar, în lipsa acestora din urmă, nici în baza dispozițiilor legale privitoare la situații asemănătoare, ea va trebui judecată în baza principiilor generale ale dreptului, având în vedere toate circumstanțele acesteia și ținând seama de cerințele echității.

Este interzis judecătorului să stabilească dispoziții general obligatorii prin hotărârile pe care le pronunță în cauzele ce îi sunt supuse judecării.

Accesul liber la justiție este consacrat și de art. 21 alin. (1) din Constituție, care stabilește că orice persoană se poate adresa justiției pentru apărarea drepturilor, a libertăților și a intereselor sale legitime. Potrivit art. 21 alin. (2) din Constituție, nicio lege nu poate îngreuna acest drept. În ceea ce privește însă limitele ori modalitatea de exercitarea a dreptului de

acces la justiție, fiecare stat are obligația de a asigura accesul liber la justiție, fie prin asigurarea asistenței juridice, fie prin realizarea unei proceduri de scutire ori de reducere a cuantumului taxelor de timbru.

Accesul liber la justiție nu poate fi considerat ca fiind îngrădit prin stabilirea unor taxe judiciare de timbru¹, fiind normal ca justițiabilii care trag un folos nemijlocit din activitatea desfășurată de instanțele judecătorești să contribuie la acoperirea cheltuielilor acestora. Accesul la justiție nu poate fi considerat îngrădit nici prin condiționarea sesizării instanței de îndeplinirea unei proceduri prealabile.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului, sesizată în cauza *Iosif și alții c. României*, a constatat încălcarea art. 6 alin. (1) din Convenție ca urmare a respingerii unei contestații la executare pentru neplata cauțiunii (Hotărârea din 20 decembrie 2007, publicată în M. Of. nr. 561/2008). Prin urmare, dreptul de acces la instanță este restrâns în așa măsură încât afectează însăși substanța sa. Această restrângere are în vedere că, deși statul dispune de o marjă de apreciere, limitarea dreptului de acces la un tribunal nu este compatibilă cu prevederile CEDO decât dacă prin aceasta se urmărește un scop legitim și dacă există un grad rezonabil de proporționalitate între mijloacele folosite și scopul vizat. Cum prin Convenție se protejează drepturi efective și concrete, și nu teoretice și iluzorii, stabilirea unui cuantum exagerat al taxelor judiciare în raport de veniturile părții restrânge în așa măsură dreptul de acces la un tribunal încât afectează însăși substanța sa. Curtea a reținut, în cauza *Weissman și alții c. României* (Hotărârea din 24 mai 2006, publicată în M. Of. nr. 588 din 27 august 2007), că dreptul la un tribunal nu este absolut și că el poate face obiectul unor limitări, de vreme ce, prin însăși natura sa, impune o reglementare din partea statului².

Prin urmare, se impune stabilirea unui sistem de asistență judiciară gratuită, precum și a unui sistem de acordare a ajutorului public judiciar, în sensul reducerii ori scutirii de la plata taxelor judiciare. În cauza *Airey c. Irlandei* (Hotărârea din 9 octombrie 1979, seria A, nr. 32, pp. 14-15, par. 26), Curtea a arătat că dreptul fiecărei persoane de a avea acces la justiție se completează cu obligația statului de a facilita accesul, astfel încât, pentru respectarea acestei exigențe, nu este suficientă obligația negativă de a nu împiedica în niciun fel accesul la o instanță, ci, uneori, statele sunt obligate să asigure adevărate drepturi sociale și economice.

Dreptul la o instanță presupune dreptul persoanei de a sesiza instanța respectivă și de a obține pronunțarea unei soluții în urma examinării pretențiilor sale. De asemenea, dreptul la o instanță implică și dreptul de a obține executarea hotărârii³.

b) Principiul dreptului la un proces echitabil, în termen optim și previzibil – art. 6 C. pr. civ.

Orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, în termen optim și previzibil, de către o instanță independentă, imparțială și stabilită de lege. În acest scop, instanța este datoră să dispună toate măsurile permise de lege și să asigure desfășurarea cu celeritate a judecății. Dispozițiile se aplică în mod corespunzător și în faza executării silite.

¹ Tr.C. Briciu, *Observații cu privire la recenta modificare a legii privind taxele judiciare de timbru*, în RRDP nr. 3/2009, pp. 38-55.

² S-a constatat încălcarea art. 6 alin. (1) din Convenție în majoritatea cauzelor de tip „Brumărescu”, „Cancioviți” și „Moșteanu” și a fost declarată admisibilă cererea introdusă de „Parohia greco-catolică Sâmbăta Bihor” tot ca urmare a încălcării acestui articol.

³ G. Boroi, M. Stancu, *Drept procesual civil*, Ed. Hamangiu, București, 2015, p. 11.

Noțiunea de *proces echitabil* presupune respectarea unor garanții, cum ar fi aplicarea și respectarea principiului contradictorialității și a dreptului la apărare ori a principiului egalității. De asemenea, mai constituie garanții ale procesului echitabil egalitatea armelor (tratarea egală a părților pe toată durata procedurii), administrarea probelor, motivarea hotărârilor, publicitatea ședințelor de judecată, precum și examinarea cauzei de către un tribunal independent, imparțial, stabilit prin lege. Sintagma *termen optim și previzibil* (rezonabil, potrivit jurisprudenței CEDO) are în vedere împrejurarea că durata termenului rezonabil trebuie raportată la fiecare caz în parte, luând în considerare durata procedurii, natura pretențiilor, complexitatea procesului, comportamentul autorităților competente și al părților, dificultatea dezbaterilor, aglomerarea rolului instanței și exercitarea căilor de atac.

Pentru ca soluționarea cauzei să se realizeze într-un termen optim și previzibil, instanța are obligația de a estima durata necesară pentru cercetarea procesului ținând cont de împrejurările cauzei. De asemenea, judecătorul poate lua măsuri pentru asigurarea celerității prin stabilirea unor termene scurte, prin verificarea procedurilor de citare și de comunicare dispuse. De asemenea, va putea dispune înștiințarea părților prin orice mijloc de comunicare care asigură transmiterea textului și confirmă primirea actului.

c) **Principiul legalității** – art. 7 C. pr. civ.

Procesul civil se desfășoară în conformitate cu dispozițiile legii, așa cum prevăd inclusiv normele constituționale [art. 124 alin. (1) din Constituție]. Acest principiu al legalității nu poate pleca decât de la premisa că judecătorul este independent (în raport de celelalte autorități ale statului ori în raport de orice particular). Art. 4 alin. (1) din Legea nr. 303/2004 privind statutul judecătorilor și procurorilor stabilește că numai un judecător independent poate constitui garanția respectării legii. Judecătorul are îndatorirea de a asigura respectarea dispozițiilor legii privind realizarea drepturilor și îndeplinirea obligațiilor părților din proces.

Instanțele de judecată sunt prevăzute prin lege, fiind interzisă constituirea de instanțe excepționale. Competența și procedura de judecată sunt, de asemenea, stabilite prin lege. Constituirea și compunerea completului de judecată se face potrivit legii, iar căile de atac împotriva hotărârilor pronunțate de judecător sunt prevăzute de lege.

În materia executării silit, principiul prevăzut de art. 7 este reluat de art. 625 alin. (1) C. pr. civ., care dispune că executarea silită se face cu respectarea dispozițiilor legii, a drepturilor părților și ale altor persoane interesate.

A rosti dreptul este mult mai mult decât a aplica automat legea. Judecătorul, aplicând legea, trebuie să o interpreteze, să determine semnificația regulii care duce la tranșarea litigiului. Norma trebuie examinată în raport de întinderea temporală, spațială ori personală de aplicare. Judecătorul intervine între autorul normei și destinatarul acesteia. Puterea judecătorului implică nu numai identificarea normei aplicabile și analiza conținutului său, ci și o necesară adaptare a acesteia la faptele juridice pe care le-a stabilit, deoarece legiuitorul, fiind în imposibilitate de a prevedea toate situațiile juridice, lasă judecătorului inițiativa rostirii dreptului¹. Judecătorul trebuie să realizeze un echilibru între spiritul și litera legii, între exigențele și limitările literale și scopul urmărit de legiuitor prin edictarea normei. Asaltat de dosare ori abuzat de excesul de reglementare, de necorelările ori paralelisme legislative, judecătorul trebuie să aplice legea.

¹ V.M. Ciobanu, Tr.C. Briciu, C.C. Dinu, *op. cit.*, p. 92.

d) Principiul contradictorialității – art. 14 C. pr. civ.

Judecătorul are îndatorirea să facă respectate și să respecte el însuși principiul contradictorialității și celelalte principii ale procesului civil. Contradictorialitatea presupune că judecătorul trebuie să asculte deopotrivă pe cel care a sesizat instanța, cât și pe cel care se apără. Fiecare parte are dreptul de a participa la prezentarea, argumentarea și dovedirea pretențiilor sau apărărilor sale, precum și dreptul de a discuta și combate susținerile și probele celeilalte părți. De asemenea, fiecărei părți trebuie să i se ofere posibilitatea de a-și exprima punctul de vedere asupra chestiunilor de fapt sau de drept invocate de instanță din oficiu în scopul aflării adevărului și pronunțării unei hotărâri legale și temeinice. Pentru ca părțile să poată, în mod real (nu numai formal), să pună concluzii asupra aspectelor invocate de instanță din oficiu, aceasta trebuie să argumenteze problemele puse în dezbatere.

În temeiul acestui principiu, părțile au dreptul de a face cereri, de a propune și administra probe, de a pune concluzii cu privire la toate problemele de fapt și de drept care interesează în rezolvarea pricinii. Instanța este obligată să dea cuvântul părților asupra oricărei cereri și să-și întemeieze hotărârea numai pe acele elemente care au format obiectul dezbaterilor contradictorii.

Potrivit art. 14 C. pr. civ., instanța nu poate hotărî asupra unei cereri decât după citarea sau înfățișarea părților, dacă legea nu prevede altfel.

Părțile trebuie să își facă cunoscute reciproc și în timp util, direct sau prin intermediul instanței, după caz, motivele de fapt și de drept pe care își întemeiază pretențiile și apărările, precum și mijloacele de probă de care înțeleg să se folosească, astfel încât fiecare dintre ele să își poată organiza apărarea.

Părțile au obligația de a expune situația de fapt la care se referă pretențiile și apărările lor în mod corect și complet, fără a denatura sau omite faptele care le sunt cunoscute. Părțile au obligația de a expune un punct de vedere propriu față de afirmațiile părții adverse cu privire la împrejurări de fapt relevante în cauză. Părțile au dreptul de a discuta și argumenta orice chestiune de fapt sau de drept invocată în cursul procesului de către orice participant la proces, inclusiv de către instanță din oficiu.

Instanța este obligată, în orice proces, să supună discuției părților toate cererile, excepțiile și împrejurările de fapt sau de drept invocate. Instanța își va întemeia hotărârea numai pe motive de fapt și de drept, pe explicații sau pe mijloace de probă care au fost supuse, în prealabil, dezbaterii contradictorii.

Trebuie amintit însă că există situații, cu caracter de excepție, justificate de urgența ori eficacitatea măsurilor solicitate, când legea permite în mod provizoriu înlăturarea principiului contradictorialității. Este vorba de procedura asigurării de dovezi ori de luarea unor măsuri pe calea ordonanței președințiale ori de soluționarea unor cereri necontencioase. În aceste cazuri însă, prin folosirea căii de atac, principiul contradictorialității este restabilit.

e) Principiul egalității părților în fața justiției – art. 8 C. pr. civ.

În procesul civil, părților le este garantată exercitarea drepturilor procesuale, în mod egal și fără discriminări. Desigur că acest principiu exista și anterior consacării sale exprese de art. 8 C. pr. civ., care este o aplicație în dreptul privat a principiului constituțional reglementat de art. 16 alin. (1), potrivit căruia cetățenii sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără privilegii și fără discriminări. De asemenea, potrivit art. 124 alin. (2) din Constituție, justiția este unică, imparțială și egală pentru toți.